

ŽORŽ ARNO (1917–1987, pravo ime Anri Žirar), bio je francuski pisac, istraživački novinar i politički aktivista. Studirao je jezik i književnost, a diplomirao na pravima. Nakon misterioznog ubistva njegovog oca, zaposlenog u Ministarstvu spoljnih poslova Višijevske Francuske, tetke i kućnog slugu u porodičnom zamku, Žorž Arno je, iako jedini preživeli, bio optužen za taj zločin 1941, a zbog opšteg ratnog haosa umalo je stradao od gladi i hladnoće u zatvoru. Ipak, posle dve i po godine porota ga je oslobodila, nakon čega je otišao u Pariz i oženio se mladom pevačicom. Pisao je pesme, a neke od njih je izvodila i Edit Pjaf. Zgrožen ljudskom pohlepom i opsednutošću novcem, brzo je potrošio porodično nasleđstvo, poklonivši veliki deo u dobrotvorne svrhe, ali je pritom zapao u brojne dugove, zbog čega je morao da beži u Južnu Ameriku. To putovanje ga je inspirisalo da napiše svoje najslavnije delo, *Nadnica za strah*, jedan od najčitanijih francuskih romana tog vremena. Sa svojom drugom suprugom preselio se u Alžir, gde je osnovao školu žurnalizma i jedne liberalne novine. Potom su se zajedno vratili u rodnu Francusku, da bi se na kraju nastanili u Barseloni, gde je Arno i umro.

b

ŽORŽ ARNO
NADNICA
ZA STRAH

edicija

KIRKA

sa francuskog prevele

Danka Selaković

Nada Mandić

uredništvo, lektura, korektura

Redakcija BLUM

naslov originala

Georges Arnaud

LE SALAIRE DE LA PEUR

© by Georges Arnaud

prolog

Apaši, razbojnici koji više nisu u modi, tetoviraju na čelo reč *fatalitas*. Ali latinski *fatum* nema ništa zajedničko sa onom strašnom i slepom nesrećom kojom oni vole da objasne svoje neuspehe. Sudbina zna šta radi. Vrlo je pedantna.

Nesrećnik iz tropskih krajeva kad-tad izgubi nogu u ajkulinim čeljustima; navuče lepru; obučen u ronilačko odelo, traži biser u nekoj *rio* na šest metara dubine, s nepouzdanim drugarom koji mu čuva stražu. Ne ulazi se slučajno u takve poslove. Koliko je ljudi u svetu kojima se tako nešto ne bi moglo desiti.

Sudbina zgrabi čoveka još u kolevci.

Svaki od tih ljudi često se nađe oči u oči sa sopstvenom smrću. A ona ima raznolika lica: podmukla je, sumorna i bezbojna u danima bolesti i bede, nema i neprimetna, ili bučna i razmetljiva. To je parče noćnog neba bez zvezda. To je, na obalama bistrih reka kao što su evropske, smrtonosni parazit koji razjeda meso. Možda je smrt i nešto drugo. Kao u ovoj knjizi, na primer.

Ne pobeđuje uvek smrt. Ali čim se ona približi, „sad i ovde” dobija svoj pravi smisao. Za zaboravljenim ljudima i minulim stvarima vrata se zauvek zatvaraju.

I tada, bez ikakvih veza sa svetom, bez ukrasa – a ako oni i postoje, uopšte nisu važni – tragedija se uvlači između čoveka i njegovog straha da je, bežeći iz svoje tamnice, možda vuče za sobom, *volens, nolens*¹, takoreći na čistom francuskom: *invitus invitam*². Da bi je izrazili, nesrećnici su odbacili uobičajene reči i služe se uvredama i psovka-ma. Isto tako, odbijaju i da misle. Ne mare za svoju dušu.

Mudar je među njima onaj koji opali u pravom trenutku. Osećajnosti ima i za volanom kamiona. I lirike u pijuku i čekiću.

Na zemlji žive pod tropskim suncem, životom surovim i grubim, kao obrisi u pozorištu senki... Odbacili su, do gola, sjaj konvencionalnih laži.

To je poezija plaćenog rizika.

Ž. A.

¹ *Volens, nolens* (lat.) – hteo – ne hteo. (Sve napomene u tekstu su redakcijske.)

² *Invitus invitam* (lat.) – protiv volje, nerado.

*Ne tražite u ovoj knjizi geografsku tačnost,
jer je to uvek samo varka. Ova Gvatemala
nije Gvatemala. Znam, živeo sam tamo.*

Ž. A.

U kancelariji glavnog šefa, u drvenim barakama gradilišta u Las Pijedrasu, telefon je zvonio pet, deset puta. Uznemireni i užurbani činovnici jurili su iz sobe u sobu, a klizna vrata neprestano su odskakivala.

„Da... Da... Noćas... Ne, nisam još išao tamo. Prekasno su me obavestili. Rajner je u strašnom stanju, dobio je ozbiljan potres mozga. Naravno, njegova lična odgovornost ne dovodi se u pitanje. Istražna komisija? Verovatno u sredu. Iskaz Indijanaca? Ostao je samo jedan, drugi je umro kad su stigla ambulantna kola. Drugi... Njegov iskaz će se, naravno, podudarati sa onim što kaže Rajner; tako mora biti. Šta, bez žrtava? Svakako. Da, za štampu nek bude tako. Oni će nam i tako probiti uši. Uostalom, vama je lakše nego nama da učinite šta je potrebno... Trinaest Indijanaca poginulo, zamislite... Nikako ne prestaju da nas gnjave... s tim prokletim komisijama za osiguranje. Penzije? Što je moguće manje, razume se. Zvaću vas opet posle podne.”

Gadna, gadna stvar! U jednu ruku bolje je što je Rajner ranjen i ostao napola blesav. Da je ostao nepovređen, bila bi to otežavajuća okolnost za njega, a, posrednim putem, i za kompaniju.

„Telefonski razgovor s Torontom za g. Rajnera, šefe. Šta da odgovorim?”

„Ko je?”

„Njegova majka.”

„Sažet opis nesreće i izveštaj bolnice; šta nam dosađuje... Nije ovo Zavod za utehu staraca, ovo je 'Krud end oil limitid'. Neka ostavi svoj broj! Ako umre, pozvaćemo je.”

Šefovom sekretaru nije bilo drago što on mora to da saopšti. Sažet opis, lako je reći. Cela stvar je još sveža: pa sve se izdešavalo sinoć.

Te noći, kao i svih prethodnih, već skoro tri meseca...

*

Te noći, usred petrolejskog polja Zulaka, u mraku su se ocrtavale vitke siluete taladra³ i tornjeva osvetljenih vencima električnih sijalica.

Radili su na Deriku⁴ šesnaest. Dizel je snabdevao uređaj osvetljenjem, električnom energijom i komprimiranim vazduhom. Na konstrukciji visokoj petnaest metara, bilo je obešeno nekoliko reflektora. Kad rad dizela oslabi, svetlost jenjava. U sredini, uspravna, stalno se okrećući poput zavrtnja, bušilica je lagano prodirala u masno blato šahta koji su dve cisterne snabdevale vodom. Pri sto obrtaja u minuti, za dvadeset minuta se izbuši petnaest metara.

Melezi sa aluminijumskim šlemovima, nagi do pojaša, tela sjajnih od znoja, tumarali su oko mašine koja je

³ *Taladro* (šp.) – vrsta bušilice.

⁴ *Derik* – toranj za bušenje naftnih izvora.

izgledala kao čudovište koje hrane vodom i mazutom. Svaki put kad bi se cev celom dužinom zabila u zemlju, mehaničar bi skinuo kaiš. „Krudovi” uređaji su na ovom deriku zastareli. Pokrećući ručne čekrke, petnaestorica sa ovog šahta postavljala su u uspravan položaj nov deo cevi. Dugačka šipka dizala se uz taladro, ljuljala i podrhtavala. Jedan radnik ju je, poput akrobate, hvatao u pokretu krajem užeta i specijalnim ključem s vrlo velikim otvorom, odupirao se o pete, nadnoseći je iznad ždrelo ograđenog žicom, koje se jedva i primećivalo. Njegov pomoćnik je zadržavao cev u tom položaju, dok se čovek s ključem bacao u konstrukciju i oslobađao koturače iz čeličnih čeljusti. Oni koji su odozdo vukli konopce, oprezno su se sklonili. Gore Indijanac ostade sam da se bori s klizavom površinom cevi. Stežući je obema rukama uz grudi, pomerao ju je naporom celog tela. Konopac kojim je bio privezan za konstrukciju taladra usecao mu se u rebra, preko stomaka i oko struka. Ako ne izdrži, biće zgnječen između skele i gvozdene šipke bušilice. Još jedan napor i cev je legla na svoje mesto.

Mehaničar povuče ručicu koja upravlja uređajem za stavljanje mašine u pogon. Začula se škripa. Uhvaćena u čeljusti upravljača za okretanje, cev bušilice je zavrtnjem počela da se pričvršćuje za one koje su već bile postavljene. Sa šezdeset, devedeset, sto obrtaja u minuti, ulazila je u zemlju, a Indijanac koji je postavio cev odvezao se i sišao. Kod ovog posla ne sme se gubiti vreme: nagrada za rad obračunava se po broju cevi koje ekipa postavi za vreme od deset radnih sati.

Znoj, a ponekad i krv tih ljudi, potrebni su za rad ovih mašina. Po celu noć bi se borili s vrućinom i snom, željno očekujući zoru.

Na dvadeset minuta, prilikom svakog spajanja cevi, glavni inženjer gradilišta uzima uzorak mulja. Ispituje ga pri svetlosti reflektora i određuje njegov sastav i gustinu. Po potrebi ga analizira sa ono malo provizornih instrumenata koji se zateknu na tezgi mehaničara. I najmanja greška može da upropasti posao. Ako se buši na isuviše suvom terenu, cev za bušenje se zagreva i postoji kobna opasnost da se čelik slomi. Raspukli komadi bi se razleteli okolo, usled prenapregnutosti metala i rotacije motora, pobili bi ljude, a mogli bi i da obore taladro. Ako je pak mulj suviše tečan i ako bi bušilica naišla na kakav gasoviti „džep” pre no što dotakne naslagu, mehur zapaljivog gasa probio bi se uz strahovito šištanje, preteći da sruši toranj i da se zatim zapali pri najmanjoj varnici, od svećica na kompresoru, od čestice usijanog metala, koja bi se o bilo šta odbila trenjem. A tada...

Šef gradilišta Rajner beše zabrinut. Večeras nešto nije bilo u redu. Već dvaput su se na otvoru pokazali sitni mehuri. Nije se usudio da im približi plamen; činilo mu se da mirišu na naftu. Ali i pasat, koji je brisao nad ravnicom, donosio je sa sobom sladunjavi miris ulja.

Nedaleko, reflektor iz Anaka, najveći na svetu, uzdizao je nad ravnicom buktinju koja je bakarnom svetlošću probijala mrak. Rajner bi zaista voleo da se vrati druga cisterna, koja je već poodavno otišla da se snabde vodom na susednom izvoru. Ona koja snabdeva taladro već je bila gotovo prazna. Rajner nije mogao da odluči da li da

prekinu rad. Primao je carski deo od nagrade za radni učinak. Popeo se u pikap i otišao da je potraži.

Horizont je zatvarao ravnicu sa svih strana na istoj visini, pa je krajolik izgledao potpuno ravan. U stvari, izrazito je bregovit. Kad se jedanput izgube iz vida gornje svetiljke derika, teško je naći put. Svetlost iz Anaka, suviše jaka i u isto vreme difuzna, od koje se video samo odsjaj na nebu, beše rđav putokaz. Čovek se može snaći samo po tragovima točkova. Tačno na raskršću dva puta oni se oštro račvaju. Rajner zaustavi kola, izađe i pri svetlosti farova pokuša da ih razabere. Teško: dva kamiona za snabdevanje vodom bila su istog tipa, sa istim gumama. I oba traga su bila podjednako sveža.

„Šta li je uradila ta budala? Trebalo je da skrene levo!”

Inženjer se uputi tamo; učini mu se da već dugo ide; bila je noć, uznemirio se. Stigao je do stanice s vodom. Trebalo bi da cisterna bude tu. Farovi su probijali pomrčinu, ali ipak ništa nije video, mada je čuo huku motora. Opsova kroz zube.

Vrućina je bila sve veća. Međutim, njegova košulja natopljena znojem ledila mu je leđa čim bi dunuo topli pasat. Rajner upali cigaretu i pogleda na sat. Voda treba da stigne u taladro za dvadeset minuta.

Vrativši se u kola, Rajner se ponovo dade u potragu, zastajući ponekad da oslušne. Huka pumpe stalno ga je pratila. Put je sada vodio uz potok; teren je rđav, točkovi su proklizavali. U jednom trenutku kola se zaglaviše. Grudva stvrdnutog peska udarila je o hladnjak u prednjem delu kola. Motor se ugasi. Zadnji točkovi su propadali do osovine. Srećom, imao je lopatu, široku, jaku lopatu koja

je kaiševima bila pričvršćena uz leva vrata. Najpre se bacio na prepreku ispred sebe, a zatim iskopa pod svakim točkom neku vrstu kose ravni i šakama nabi suhu travu koju je okolo iščupao. Nevešt u tom poslu, suviše nagao, teško se snalazio i sve teže disao. Nije išlo. Tek je za deset minuta ponovo krenuo. Posle sto metara naiđe kamion i stade. Rajner skoči na papučicu i uvuče glavu u kabinu.

„Brže, brže, tamo skoro više nema vode.”

Šofer sleže ramenima i ode bez odgovora. I njemu se znoj slivao niz slepoočnice.

Otkud noćas takva vrućina, pomisli inženjer.

Ponovo sede za volan. Ispred njega je bio kamion, teži od njegovih kola, koji nije klizio upravo zbog svoje velike težine, pa je išao suviše brzo da bi ga ovaj mogao pratiti. Oblak prašine zaslepi Rajnera i osuši mu grlo. Zaustavi se i pusti ga da odmakne. Sada već mirniji, izvadi iz džepa drugu paklu „kamela”, upali cigaretu i mirno povuče dug dim. Motor se ugasio. Rajner opipa pred sobom, pronađe dugme, provrti ga levo-desno. Radio zakrča. Stanica „Las Pijedras” čula se na daljini od trista milja, počevši od grebena nad pristaništem.

„Ah, ah, ah”, urlao je crnački pevač, koji je pre tri nedelje bio atrakcija u klubu kompanije.

*Ah, ah, ah, kako da ne prasnem u smeh
kad mi se desi taj peh
da crnoj sudbi večno plaćam ceh
Ah, ah, ah...*

Radio je odjednom zanemelo. Gadna, prokleta tišina ravnice zavladała je u noći. Rajner pokuša da upali motor, jedanput, dvaput. Ništa. Nema veze. Iгла na ampermetru, osvetljena cigaretom, nije se micala. Jenki se oseti usamljeno, izgubljeno u toj pustinji. Negostoljubivost okoline ulivala mu je strah.

Izađe i podiže poklopac s pogrešne strane. Najzad nađe baterije: osvetljavao je električnom lampom kako bi ispitao kablove i spojeve. Međutim, sve je izgledalo u redu. Uspostavljao je direktan spoj, s krajeva dinamama do startera, strugao metal. Ništa. Nijedne varnice.

Poče da se ljuti, zaboravljajući da je diplomirani, iskusni inženjer, za koga su „Fordovi” motori i njihovi električni uređaji bili dečja igračka.

Ah, vratiti se kući, još jednom biti učenik, duriti se! Mrzovoljan, pokretima neobjašnjivog i jedva uzdržanog besa, stade da traži gde je prekinut spoj. Prođe dvadeset minuta. A bilo je tako prosto. Žica se prekinula u gumevoj izolaciji, a rezervnog dela, naravno, nije bilo u sanduku. Zalupi nogom vrata i nekoliko trenutaka ostade nepomičan. Zatim, nagnuvši se preko spuštenog stakla, uze sa sedišta cigarete i šibice. Snop svetlosti lampe, obešene o njegov pojas, njihao se ispred njega. On pođe u noć.

Trebalo je preći sedam kilometara peska. Eh, drugi kamion će valjda na vreme doneti vodu na gradilište. Najteže mu je bilo što mora neprestano da gleda u svoje noge kako ne bi skrenuo s puta. Da nije bilo toga, ova noćna šetnja bila bi gotovo prijatna. Udahnu vazduh punim plućima, licem okrenut vetru. Zvezde padalice su svaki čas presecale nebo. Bilo bi iscrpljujuće da od svake nešto

poželi. Koračao je napred, gledajući na sat da odmeri pređeni put, i čudio se što još uvek ne vidi svetiljke s taladra i farove drugog kamiona. Obuze ga nemir, neka strepnja. Urođenici su ostali sami na gradilištu. Nadzornik je, doduše, dobio precizna uputstva, ali samo da se ne šale sa dolivanjem vode. Istina, taj tip je vičan bušenju. Ali nije to baš pametno.

Odblesci vatre iz Anaka osvetljavali su teren, ali ta svetlost nije pružala naročitu utehu. Taladro je bio postavljen usred jedne udoline, vidiš ga tek kad nosom udariš u njega.

Amerikanac stade. Odjednom više nije bilo tragova pred njim. Niti iza njega. Ljudska težina nije dovoljna da ostavi otisak u stvrđnutom pesku. Izgubio se zato što je budalasto pogledao u nebo. Sede na trenutak i zamisli se. Neka čudovišna svetlost odjednom mu otkri da nije tako daleko od svog cilja: taladro je odleteo u vazduh.

Svetlost zgasnu. Gvozdeni parčići zviždeći preletaše preko njegove glave, kao za vreme rata. Zapanjen onim što se desilo, činilo mu se, njegovom krivicom – Rajner potrča. Pukim slučajem išao je prema taladru; strah posta jači nego briga, nego želja da vidi šta se desilo. Nešto ga udari u grudi, pa se zatetura u pesku, poskoči još dvaput i pade. Diže se ponovo, otežalih nogu, pljunu blato i nastavi dalje. Ponestajalo mu je daha. Da bi ga povratio, leže potrbuške i svim mišićima, kao za vreme bombardovanja, nesvesno pokuša da se sjedini sa zemljom.

Staro iskustvo uvek koristi; snaga mu se vrati i on ponovo krenu. Od mesta nesreće delila su ga tri kilometra. Trebalo mu je skoro sat vremena da ih pređe. Kad je

stigao, nije to više bio krupni, nasmejani, pomalo nepromišljeni momak poznat svim radnicima u „Krudu”, koji je sa užasom gledao kako plamen izobličava skelet taladra. Bio je to čovek krvavog, blatnjavog lica koji je iščaošio članak, ispustio dušu trčeći kroz pomrčinu, koji je pljuvao krv; ne znajući da li krvari iz usta ili zbog kakve rane od udarca.

Vatra se sjajno zabavljala. Na stotine metara prema zapadu pasat je nosio užarenu perjanicu od koje se zemlja sušila i pucala. Sada je vetar duvao snažno. Stenjanje plamenog stuba koji se dizao u nebo, rušeći ostatke gvožđa, nadjačavalo je njegovo. Derik je bio presečen nadvoje, potpuno spljošten i polegao, te je svojom usijanom težinom drobio kompresor, nogare gde radnici ostavljaju odela i hranu kad dođu na posao. Plamen savi skelet tornja i zatim ga opet uspravi, kao da želi da taladro ponovo zauzme svoje mesto i nastavi s radom. Podalje je vatra zahvatila kamione, čije su cisterne pukle. Pet tona vode, bačene u požar petroleja i benzina, samo ga je još više rasplamsalo. Dva buketa vatre, malecni kad se uporede sa ostalom pustoši, upotpunjavali su nesrećni prizor.

Zaklonjeni od katastrofe, stojeći na vetru, dva Indijanca grčevito su se držala jedan drugom za rame i urlala na svom dijalektu reći smrti i strave, buljeći u vatru. Amerikanac nije morao da govori njihov jezik kako bi to razumeo. Četrnaest njihovih drugova ostalo je u vatri. Činilo im se da će poludeti. A i njemu takođe.

Nije bilo ni govora da se približi krateru, iz koga se dizao ovaj ognjeni stub savršeno jasnih, cilindričnih obrisa.

Rajner, užasnut, pomisli kako će ova dvojica reći istražnoj komisiji da je on bio odsutan. Četrnaest ih je poginulo. Ova noć je sve više podsećala na rat. Bilo bi tako jednostavno umlatiti ovu dvojicu i ostati sam; onda bi mogao da predstavi situaciju kako želi. Je li to glas savesti, nedostatak odlučnosti, što se Rajner ne rešava? U glavi mu je tutnjalo.

On priđe i zagleda lica Indijanaca. Obojica su imala velike, ozbiljne opekotine, koje kao da nisu osećali. Kosa i obrve spržene u korenu. Ne plaču; možda zato što ne umeju. Rajner pokuša da razgovara s njima:

„*Que fue?* Šta se desilo?”

Njihovo ćutanje pokazalo da ga ne čuju. Na pola puta između smrti svojih drugova i vlastitog života, nisu mogli ni o čemu da misle.

Nakon šest sati užurbana i uporna sirena odjeknu sleva na horizontu. Šef Gradilišta devetnaest čuo je eksploziju, opazio vatru i telefonirao u Las Pijedras. Stigla su ambulantna kola „Kruta”. Bolničari siđoše, sa čitavom četom za spasavanje, sedmoro ljudi u odelima i sa šlemovima od azbesta. Nađoše Rajnera, inženjera „Kruta”, šefa Derika šesnaest, šćućurenog u pesku između leša jednog Indijanca i drugog koji je bio na samrti. „Gospode, gospode”, ponavljao je Amerikanac.

*

O’Brajenov sekretar je staroj gospođi Rajner, naravno, dao nepotpuno obaveštenje o svemu tome. Oduzelo mu je deset minuta. A koliko dolara vredi jedan minut?

Došao je najzad, do čisto medicinskog obaveštenja. Najneugodnijeg, svakako.

Izdavač: Blum izdavaštvo, Nova Varoš
Sedište redakcije: Kablarska 27a, Beograd
Mail: blum.izdavastvo@yahoo.com
dizajn korica: Jelena Lugonja
Štampa: FUK, Beograd, 2019.
Tiraž: 1000
ISBN: 978-86-6070-002-7

CIP - Каталогизacija y publikaciji
Народна библиотека Србије, Београд

821.133.1-31

АРНО, Жорж, 1917-1987

Nadnica za strah / Žorž Arno ; sa francuskog prevele Danka Selaković,

Nada Mandić. - Nova Varoš : Blum izdavaštvo, 2019 (Beograd : Fuk). -

170 str. : ilustr. ; 21 cm. - (Edicija Kirka / [Blum izdavaštvo])

Prevod dela: Le salaire de la peur / Georges Arnaud. - Tiraž 1.000. -
Žorž Arno: str. [2].

ISBN 978-86-6070-002-7

COBISS.SR-ID 279415564